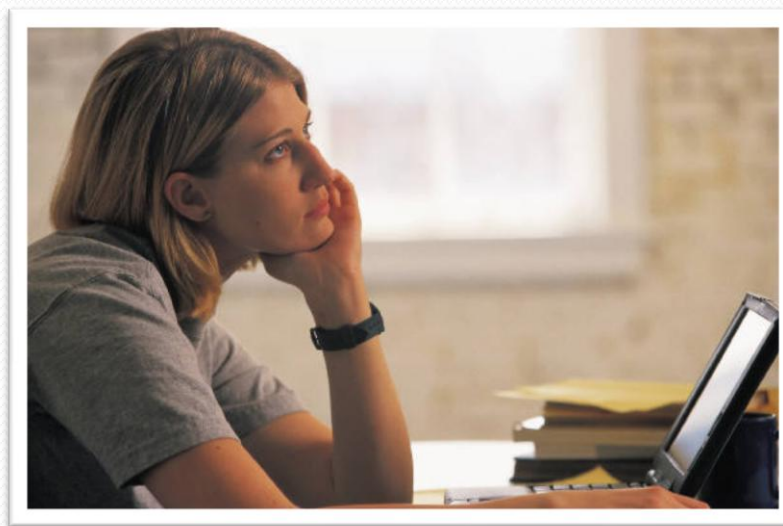

Informační gramotnost - vědomosti pro život

Trendy v informačním vzdělávání
pro základní a střední školy

Obsah

- Znalostní společnost
- Informační (ne)gramotnost
- Pojem „informační gramotnost“
- Pojem „informační výchova“
- Informačně gramotný student
- Role knihovníka
- Problémy užívání inf. zdrojů
- Cesty ke studentům
- Průzkum IVU 2010
- Vznik sekce IVU při SDRUK
- RVP pro ZŠ
- RVP pro SŠ
- obsahové zaměření lekci IV
(ve veřejných knihovnách)
- Metody IV
- Spolupráce školy a knihovny
- Programy a organizace IG
- Okruhy k zamyšlení

„Prostý absolvent školy má tři druhy znalostí: cenné, cenné před třiceti lety a bezcenné.“

(Milan Zelený)

- Vývoj společnosti: postindustriální – informační – znalostní
- Aktivní využívání informačních zdrojů – celoživotní vzdělávání, absolventi škol nevystačí s vědomostmi získanými ve škole
- Jak mohou učitelé – knihovníci pomoci mladým lidem v orientaci ve světě informací zveřejněných na nejrůznějších médiích?

Informační (ne)gramotnost?

- Zpřístupňování informačních zdrojů (v knihovnách, informačních centrech, školách, institucích) – potřeba nepřetržitého přístupu k informačním zdrojům v tuzemsku i v zahraničí – jedna strana mince
- Nutnost naučit tyto informační zdroje využívat (získat schopnosti a dovednosti práce s nejrůznějšími druhy informačních pramenů) – druhá strana téže mince
- Problém: naučit uživatele (žáky, studenty...) jakým způsobem se v poskytovaných zdrojích orientovat, jakým způsobem informace vyhledávat, hodnotit, zpracovávat a dále využívat

Pojmy IVU (Informační vzdělávání uživatelů)

- **Informační gramotnost (IG)**, angl. Information Literacy – následující kompetence jedince:
- **Poznat, kdy je informace potřebná,**
- **Vyhledat informaci,**
- **Ohodnotit informaci a efektivně ji využít.**
- *Pozn.:* Informační gramotnost nezaměňovat s počítačovou gramotností, IG – širší pojem
- U informačně gramotného jedince se předpokládá počítačová gramotnost, naopak počítačově gramotný člověk nemusí být informačně gramotný.

Definice podle ALA: *Information Literacy Competency : Standards for Higher Education.*

[online]. [cit. 20. 10. 2010]. Dostupné z www

<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationonliteracycompetency.cfm>

Pojmy IVU (Informační vzdělávání uživatelů)

- **Informační gramotnost** – schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, tyto informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace či odborného úkolu.

Definice podle dokumentu Státní informační a komunikační politika - *Státní informační a komunikační politika : e-Cesko* [on-line]. [cit. 20. 10. 2010]. 2006. 35 s. Dostupné na http://knihovnam.nkp.cz/docs/SIKP_def.pdf

Pojmy IVU (Informační vzdělávání uživatelů)

- **Informační výchova** – záměrný, cílevědomý a plánovitý proces přípravy člověka na vytváření, získávání, zpracování a využívání informací v osobním i pracovním životě.
- **Informační gramotnost** – cíl, informační výchova – proces, který vede k tomuto cíli.
- **Informační výchova** – kontinuální proces; nemůže být realizována pouze v určité fázi vývoje člověka – komplexní cílevědomý proces, který má vést k:
 - Znalostem a vědomostem obsahujícím shromažďování, zpracování, uchování a využívání různých druhů dokumentů a odborných informací,
 - Dovednostem v práci s různými druhy a typy dokumentů a odborných informací a jejich zdrojů

Dovednosti informačně gramotného studenta

- Znalost pravidel formulace dotazu
- Orientace ve zdrojích informací
- Využívání informací z různých zdrojů
- Kritické zhodnocení získané informace
- Použití vyhledaných informací do znalostí a získaných znalostí do praxe
- Etika používání informačních zdrojů; znalost správného citování

Role knihovníka

- Knihovník by měl naučit žáky – studenty (zaměřeno na „teens“):
 - Vysvětlit obecná pravidla formulace dotazu
 - Naučit orientovat se v různých druzích informačních zdrojů (tištěné, elektronické, případně audiovizuální dokumenty, využívání webových stránek knihoven jako průvodce k dalším informačním zdrojům, vyhledávání v databázích ...)
 - Chápat, co jsou sekundární informační zdroje a umět orientovat se v nich(katalogy, bibliografie, vyhledávače apod.)
 - Respektovat etické a právní zásady používání informací
 - Využívat knihovny jako partnery

Problémy v oblasti využívání informačních zdrojů:

- Malé využívání klasických informačních zdrojů (tištěné informační zdroje – knihy, odborná periodika),
- Poměrně nízká úroveň znalosti využívání výpočetní techniky (děti a mládež využívají IT především k zábavě, chatování prostřednictvím sociálních sítí),
- Nejsou dostatečně využívány nabízené knihovnicko-informační služby,
- Slabé povědomí o elektronických informačních službách – prakticky jediným vyhledávačem pro veškeré studijní účely je Google (česká verze), v lepším případě ještě Wikipedie,
- Neznalost základních pravidel pro citování použitých zdrojů.

Cesty ke studentům

- Přesvědčovat studenty, aby si uvědomili, že nároky, které jsou na ně kladeny, jsou stále vyšší a pokud si nedokážou informace náležitým způsobem najít, setřídit, zpracovat a využít, pak úspěch ve studiu, ale i jejich následné uplatnění na trhu práce klesá.
- Na základě jejich konkrétních informačních potřeb – např. při zpracování tematických písemných na praktických příkladech ukázat možnosti práce s informačními zdroji (tištěnými, databázemi a dalšími elektronickými zdroji – on-line katalogy knihoven, JIB atd.) – individuální přístup
- Systematická výuka práce s informacemi formou „vyučovacích hodin“ realizovaných v knihovně (školní, veřejné) – kolektivní formy práce

Výsledky průzkumu IVU 2010 (IVU – Informační vzdělávání uživatelů) ve veřejných knihovnách MSK

- Prioritní skupinou jsou žáci základních škol.
- Pro studenty středních škol je aktivit v oblasti IV výrazně méně.
- Souvislost s činností oddělení pro děti a oddělení pro dospělé čtenáře.
- Informační vzdělávání v knihovnách se orientuje především na práci s knihou, využívání služeb konkrétní knihovny, práci s katalogy knihovny.
- **Chybí přesah na využívání informačních zdrojů jiných institucí apod.** Přesto, že fungují počítačové učebny a základní kurzy ICT absolvovala převážná část knihovníků, nejsou v oblasti IV využívány databáze, JIB ani webové stránky jiných knihoven a institucí mimo vlastní knihovnu.

Výsledky průzkumu IVU 2010

(ve veřejných knihovnách MSK)

- Knihovníci v dotaznících odpověděli, že využívají různé vlastní materiály a podklady, ale zcela jednoznačně mají zájem o odborně připravený podklad pro tuto oblast své práce.
- Jedním z problémů je i vzdělávání samotných knihovníků, kteří si často s náročnějšími požadavky na informační vzdělávání uživatelů neví rady.
- Knihovníci si často neuvědomují, že informační vzdělávání je zcela neoddelitelnou součástí jejich práce. Nejde o další rozšíření jejich pracovního programu. Je to změna přístupu k aktivitám (knihovnické lekce, tematické besedy, exkurze), které dělají.
- Jde o využití nových metod, postupů, změnu ve vlastní přípravě těchto aktivit, v jejich struktuře.

Výsledky průzkumu IVU 2010 (veřejné knihovny MSK)

CÍLOVÉ SKUPINY IVU

věková skupina	ANO	NE
předškolní věk	23	4
1. stupeň ZŠ	25	2
2. stupeň ZŠ	17	10
střední školy	11	16
nematuritní obory	3	24

Průzkumu se zúčastnilo celkem knihoven 27 MSK.

Výsledky průzkumu IVU 2010 (veřejné knihovny MSK)

ZAMĚŘENÍ INFORMAČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

	ANO	NE
orientace v knihovně	27	0
orientace informačním aparátu knihy	26	1
orientace v katalozích	24	3
orientace v databázích	14	13

Výsledky průzkumu IVU 2010 (veřejné knihovny MSK)

POUŽÍVANÉ METODY

	ANO	NE
přednáška	24	3
praktická ukázka	26	1
samostatná práce	23	4
kombinace metod	25	2

Výsledky průzkumu IVU 2010 (veřejné knihovny)

VYUŽITÍ WEBŮ

	ANO	NE
web vlastní knihovny	23	4
JIB	14	13
weby jiných knihoven	16	11

jiné weby	
Národní knihovna ČR	www.nkp.cz
Národní pedagogická knihovna	www.npkk.cz

Vznik sekce IVU při SDRUK

- Současná praxe v oblasti informačního vzdělávání uživatelů se začíná vzdalovat požadavkům škol
- Nové pojetí výuky na školách – RVP (Rámcový vzdělávací program)
- Semináře k problematice a jejich zaměření:
- 2008 v MZK v Brně – **PROČ**, proč je nutná změna v informační výchově ve veřejných knihovnách
- 2009 v SVK v Hradci Králové - **CO**, co by mělo být obsahem informační výchovy v 21. století
- 2010 v MZK v Brně (20. - 21. 4.) - **JAK**, jaké metody, formy je třeba zvolit pro efektivní výchovu mladých lidí k práci s informacemi
- Závěry hradeckého semináře a aktuální potřeba inovace v oblasti informačního vzdělávání urychlily vznik nové odborné sekce SDRUK

Vznik sekce IVU při SDRUK

- Navržené okruhy informačního vzdělávání (pracovní skupiny):
 - **čtenářská gramotnost** – oblast podpory rozvoje čtenářství v širším pojetí, nejen motivace, ale rozvíjení schopností porozumění a interpretace textu, včetně řady dalších s tím souvisejících aktivit knihovny
 - **Knihovny – zdroj informací** - by měl zahrnovat celou škálu metod vyhledávání informací v knihovnách a informačních institucích, včetně etiky používání informačních zdrojů, citování atd.
 - **Informační zdroje** - zahrnující jak tištěné, tak elektronické, případně audiovizuální dokumenty, využívání webových stránek knihoven jako průvodce k dalším informačním zdrojům, vyhledávání v databázích (včetně pravidel formulace dotazu) apod.

Rámcový vzdělávací program pro ZŠ

- 1. stupeň
- *Žák při vyhledávání informací na internetu používá jednoduché a vhodné cesty*
- *vyhledává informace na portálech, v knihovnách a databázích*
- komunikuje pomocí internetu či jiných běžných komunikačních zařízení
- ??? čtenářská gramotnost
- ??? orientace v tištěných informačních zdrojích

Rámcový vzdělávací program pro ZŠ

- **Učivo**
- společenský tok informací (vznik, přenos, transformace, zpracování, distribuce informací)
- základní způsoby komunikace (e-mail, chat, telefonování)
- metody a nástroje vyhledávání informací
- formulace požadavku při vyhledávání na internetu, vyhledávací atributy

Rámcový vzdělávací program pro ZŠ

- 2. stupeň
- **VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ A KOMUNIKACE**
- **Očekávané výstupy**
- Žák ověřuje věrohodnost informací a informačních zdrojů, posuzuje jejich závažnost a vzájemnou návaznost
- **Učivo**
- vývojové trendy informačních technologií
- hodnota a relevance informací a informačních zdrojů, metody a nástroje jejich ověřování
- internet

Rámcový vzdělávací program pro ZŠ

- **ZPRACOVÁNÍ A VYUŽITÍ INFORMACÍ**
- **Očekávané výstupy**
- *Žák pracuje s informacemi v souladu se zákony o duševním vlastnictví*
- *používá informace z různých informačních zdrojů a vyhodnocuje jednoduché vztahy mezi údaji*
- **Učivo**
- ochrana práv k duševnímu vlastnictví, copyright, informační etika

Rámcový vzdělávací program pro SŠ

- **Informatika a informační a komunikační technologie**
- **ZDROJE A VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ, KOMUNIKACE**
- **Očekávané výstupy**
- *žák využívá dostupné služby informačních sítí k vyhledávání informací, ke komunikaci, k vlastnímu vzdělávání a týmové spolupráci*
- *využívá nabídku informačních a vzdělávacích portálů, encyklopedií, knihoven, databází a výukových programů*
- *posuzuje tvůrčím způsobem aktuálnost, relevanci a věrohodnost informačních zdrojů a informací*
- *využívá informační a komunikační služby v souladu s etickými, bezpečnostními a legislativními požadavky*

Rámcový vzdělávací program pro SŠ

- **Učivo**
- internet – globální charakter internetu, multikulturní a jazykové aspekty, služby na internetu
- informace – data a informace, relevance, věrohodnost informace, odborná terminologie, informační zdroje, informační procesy, informační systémy
- sdílení odborných informací – diskusní skupiny, elektronické konference, e-learning
- informační etika, legislativa – ochrana autorských práv a osobních údajů [citační etika]

Obsahové zaměření lekcí informační výchovy

(veřejné knihovny)

- **Definování řešeného problému** (co je zadáním úkolu, definování základních pojmů řešeného úkolu, vyjmenovat související pojmy, rozšířit, příp. zúžit téma práce).
- **Informační prameny** (rozpoznat různé druhy dokumentů, vědět, co je dokument primární, sekundární, terciární a pochopit rozdíly mezi nimi).
- **Informační instituce** (seznámení s jednotlivými druhy informačních institucí a typů knihoven, mít přehled o službách knihoven a naučit se je využívat, vědět, jaké dokumenty v které instituci lze získat).

Obsahové zaměření lekcí informační výchovy

(veřejné knihovny)

- **Jak hledat informace** (seznámení s procesem vyhledávání informací, co je to rešeršní strategie, nejčastější chyby při vyhledávání).
- **Elektronické informační zdroje** (co jsou to elektronické informační zdroje, elektronické on-line katalogy a jak v nich vyhledávat, co je to JIB, odborné databáze – výběr přiměřený věkové kategorii, volně dostupné a placené databáze).
- **Informační etika** (vysvětlení pojmu citační etika, copyright, CC, autorský zákon, rejstříky, osobní kartotéky, rozdíl mezi citování a odkazováním v odborném textu, příklady citací různých druhů dokumentů, existence citační normy ČSN OSI 690 v aktuální verzi, umět vytvořit bibliografický soupis použité literatury - výběr přiměřený věkové kategorii)

Metody informační výchovy

- Evokace – zamyšlení nad tím, co již studenti o problému vědí, shrnutí dosavadních znalostí daného problému, formulace co by se k problému chtěli dovědět,
- Přednáška, výklad (nové poznatky, vysvětlení základních pojmů, souvislosti, postupy, srovnání s tím „co již vím“),
- Metoda problémového výkladu (nastínění problému a jeho řešení – vzorový příklad),
- Praktické řešení zadaného úkolu, cvičení na základě získaných poznatků,
- Metoda dialogu (rozhovor, shrnutí probraného, diskuse k tématu, vyjasnění problémových okruhů)

Spolupráce školy a knihovny

- Vzájemná informovanost - hledat cesty jak spolu lépe a efektivně komunikovat.
- Vzdělávání učitelů v oblasti informační gramotnosti, tedy informační výchovy a implementace informačních metod do výuky.
- Ukazovat jak lze využívat školní knihovnu ve výuce – jako podporu, jako pomoc učiteli.
- Spolupráce s veřejnou knihovnou v místě.

Programy a organizace s problematikou informační gramotnosti

- **Výchova k práci s informacemi – Centrum pro školní knihovny:**
http://www.npkk.cz/csk/info_sluz_menu.php
- **Infogram:** <http://www.infogram.cz>
- **Jak pracovat s informacemi** – kurz VŠB – TU,
<http://knihovna.vsb.cz/kurzy/index.html>
- **On-line kurz MU:** <http://eldum.phil.muni.cz/course/view.php?id=9>

Programy a organizace s problematikou informační gramotnosti

- **NAKLIV** – Národní klastr informačního vzdělávání, projekt MU Brno – Kabinet informačních studií a knihovnictví, cíl – spolupráce institucí IV; <http://www.nakliv.cz>
- **IVIG** – Odborná komise pro informační vzdělávání a informační gramotnost na vysokých školách,
- **INFORUM** – část programu věnovaná informačnímu vzdělávání, příspěvky jsou zveřejněny v archivu Infora - <http://www.inforum.cz/cs/archiv> : Využití elektronických informačních zdrojů ve vzdělávání
- **National forum in Information Literacy**: <http://www.infolit.org>
- ... a **sekce IVU při SDRUK**

Informační vzdělávání?

Několik okruhů k zamyšlení

- Jak problematiku informačního vzdělávání vidí učitelé?
- Jsou žáci – studenti vedeni k samostatnému vyhledávání a efektivnímu využívání informací?
- Je práce s informacemi součástí výuky ve všech předmětech?
- Je informační výchova soustavná nebo nárazová?
- Je školní knihovna vybavena základními prostředky k práci s informacemi?
- Spolupracuje škola s veřejnou knihovnou v místě působení?
- Je veřejná knihovna schopna realizovat požadavky školy v oblasti práce s informacemi?

**Děkuji za pozornost a těším se na další
spolupráci školy a knihovny.**

Jana Leparová
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, p. o.
e-mail: leparova@svkos.cz, tel.: 596 118 812